Valenţe semantice şi pragmatice ale construcţiilor fixe comparative româneşti (1)

Monica Geanina COCA
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava
monicabilauca@yahoo.com

Abstract: The article presents a couple of pragmasemantic directions of the usage of the fixed comparative constructions containing names of plants, animals, birds and insects. The language facts in canonical form – i.e. structured around *like* as the phrase index – were analysed from more viewpoints: formally, as to their source fields, stilistically; our analysis was followed by an in-depth research of article titles where such structures occur with a modified structure.
Keywords: *comparison, fixed constructions, semantics, pragmatics, creativity*.

1. Înrudită, din punctul de vedere al rolului pe care îl are în cadrul mecanismului cognitiv cu metafora, uneori şi cu analogia, prin care a fost definită, cu care a fost apropiată sau chiar s-a confundat, *comparaţia* (lat. *comparatio*, de la *comparo* „a uni, a împerechea") este o figură retorică cu frecventă utilizare în interacţiunile libere şi dirijate şi cu relevanţă comunicativă, atât în ceea ce priveşte comunicarea cotidiană, cât şi în discursul public.

2. În *Retorica* lui Aristotel, *comparaţia* este discutată împreună cu metafora, cu care, potrivit marelui retor latin, se şi confundă, fiind descrisă ca un procedeu care are la bază mecanisme asemănătoare de desemnare, cu precizarea că, de fapt, „comparaţiile sunt nişte metafore care solicită o explicaţie" şi se întâlnesc cu preponderenţă în textele lirice, datorită caracterului lor poetic [Aristotel, 2004: 312-313] (III, 4-5, 1407 a-b). Aplicarea criteriilor referitoare la expresivitatea acestora a condus, pentru limba română, la identificarea mai multor tipuri de comparaţii: *comparaţii plasticizante*, în care termenii secunzi ai structurii sunt mai mult sau mai puţin concreţi; *comparaţii nobile* (în care termenul secund trimite „la elemente livreşti, de cultură şi, în special, la antichitate"), *comparaţii ample* („în care unul sau ambii termeni se desfăşoară larg, într-o dilatare excesivă"), *comparaţii simbolice* („al doilea termen simbolizează ceva ce se atribuie primului", *comparaţii antitetice* ş.a. [*DTL*, 1970: 83-84]

Din perspectivă psiholingvistică, avantajele invocării şi utilizării în diferite tipuri de discurs a unor astfel de construcţii se referă şi la accesibilitate, la caracterul cunoscut şi plauzibil al termenilor comparaţi, la validitatea mesajului cuprins în structura (fixă) comparativă. Aceste trăsături au făcut obiectul unor studii experimentale care urmăreau mecanismele de interpretare a metaforei şi comparaţiei, rezultatele evidenţiind faptul că expresiile metaforice şi expresiile figurate noi au un nivel de aptitudine mai redus decât al comparaţiilor. Apelul frecvent la aceste construcţii se referă la timpul de procesare mai

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

rapid al acestora şi la strategia de interpretare, care nu lasă loc interpretărilor, cum se poate întâmpla în cazul metaforei: „Comparaţia cere un proces de COMPARARE, care se potriveşte atât pentru expresiile noi, cât şi pentru cele convenţionale, de aceea folosirea formei de comparaţie fără a ţine seama de context (în sensul larg) va afecta mai puţin interpretarea decât folosirea nechibzuită a formei metaforice" [Gentner, Bowdle, apud Rodica Pânzaru, 2008: 145]. Alte criterii de delimitare se referă la raportul de asemănare dintre domeniul-ţintă şi domeniul-sursă, respectiv, dacă asemănarea dintre acestea este mare, se preferă expresia metaforică, iar dacă asemănările sunt puţine, se preferă, după autorii menţionaţi, comparaţia.

3. Dacă formal, structura comparaţiei canonice vorbeşte despre existenţa a doi termeni şi a unor indici de recunoaştere, în care regăsim termenul de legătură *ca* şi sinonimele lui (*precum*, *asemenea*, *aidoma*, *ca şi*, *la fel cu*, *tot aşa de* etc.), mulţi lingvişti au făcut referire la existenţa unui model triadic al comparaţiei, acceptat şi de lingvistul Ion Coteanu, care preciza că: „în fapt, există trei termeni: al treilea fiind însuşirea comună a obiectelor, fiinţelor sau acţiunilor asemănătoare între ele" [Coteanu, 1973: 129].

4. Dacă despre metaforă, figură retorică înrudită cu cea care face obiectul lucrării noastre, Eugeniu Coşeriu afirma, cu referire la funcţia cognitivă a acesteia, că este generatoare de noi semnificaţii şi are rolul de a "cunoaşte realitatea prin imagini" [Coşeriu, 2000-2001: 20] şi de a „încerca a o clasifica" şi de, structurile comparative ridică mai puţine probleme de interpretare şi pun în relaţie, după cum vom vedea, domenii diferite, termeni aparţinând unor câmpuri semantice diverse. Atenţia noastră se opreşte, în această lucrare, asupra construcţiilor fixe comparative, ce au în structură un termen care aparţine registrelor vegetal şi animal (animale propriu-zise, insecte şi păsări), urmând ca analiza să fie continuată de investigarea altor construcţii fixe în care sunt antrenaţi termeni aparţinând altor domenii.

Ca observaţie generală, reţinem faptul că de obicei plantele, animalele, păsările şi insectele antrenate în structurile fixe comparative sunt cele cu care omul a interacţionat în permanenţă şi numără, după cum vom vedea, specii diferite. Fie că vorbim de transfer semantic, substituţie lexicală, pe baza unor asemănări sau de existenţa unei „contradicţii active între sferele conceptuale" [Richards, Black, apud I. Chiricu, 2017: 22], structurile fixe comparative româneşti sunt rezultatul proiecţiei asupra omului, de cele mai multe ori, a diferitelor trăsături ale acestora sau a unor semnificaţii ce rezultă din situaţii în care apar acestea, fixate în expresii graţie prestigiului conferit de trăsături precum expresivitate, figurativitate, reproductibilitate ş.a.

4.1. În cazul *plantelor*, referirea se face, pentru câteva structuri, la stadii diferite de evoluţie (crud, copt): *a se uita (la cineva sau la ceva) ca la un cireş copt* (pop.) = a privi pe cineva (sau ceva) cu admiraţie şi cu drag; a privi cu poftă; *a aştepta ca pe un codru verde* = a aştepta cu mult dor. În cele mai multe construcţii fixe comparative însă sunt valorizate trăsăturile definitorii ale unor plante aromatice sau condimentare: *se amestecă ca cimbrul* (pfm.) = se amestecă în toate; *a fi iute ca ardeiul* (pfm.) = a fi fără astâmpăr; a fi iute din fire, supărăcios; *a fi tăios ca ardeiul* (fam.) = a fi usturător; *a se iuţi ca piperul* (pop; d. oameni) = a se supăra; *a-i sta (cuiva) ca piperu-n nas* = a nu-i fi pe plac cuiva.

Alteori, conotaţia negativă cuprinsă în structura fixă comparativă este motivată de prezenţa unor plante neproductive ori toxice, lipsite de interes pentru om: *a se usca ca o coarnă* (pop.) = a se umple de zbârcituri; *a sta ca cucul pe cracă* (reg.) = a fi gata de plecare; a fi gata să moară; *a fi ca o cucută* (pfm.) = a fi foarte slab; *a căuta (ceva sau pe cineva) ca iarba cea de leac* = a căuta insistent ceva sau pe cineva; *a (se) face iască* sau *ca iasca* = 1. a se usca. 2. a slăbi foarte mult; *a sta (ca dracul) pe mărăcini* (fam.) = a nu avea astâmpăr, a fi foarte nerăbdător să plece; *a călca (ca) pe mărăcini* (rar) = a trăi rău, în neînţelegere cu cineva; *a fi* (sau *a sta) ca un*

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

spin în ochii sau în inima, în coasta cuiva, a fi spin în ochiul cuiva, a-i fi (cuiva) ceva spin în ochi = a nu (mai) fi pe placul cuiva; a constitui o prezenţă neplăcută pentru cineva; a incomoda pe cineva; *a călca (ca) pe spini* = a păşi încet şi nesigur; *a şedea (ca) pe ghimpi* (sau *pe spini, pe foc, pe ace, pe sponci)* (pfm.) = a fi îngrijorat; a fi nerăbdător să plece; *a se sătura (de ceva sau de cineva) ca de mere pădureţe* = a fi foarte plictisit de ceva sau de cineva; *a alege ca în pere pădureţe* = a nu avea de unde alege.

„Proiecţia" însuşirilor termenului comparat se realizează, aşadar, prin izolarea anumitor trăsături ale plantei, comparaţia realizându-se prin selecţia unei singure particularităţi, iar semnificaţia rezultată vizează sensul propriu sau figurat: *a fi învelit ca un pepene* (pfm.) = (a fi) foarte gras; *(a fi) ca o varză învelită* (d. oameni) = (a fi) închis în sine; *a se înfoia (sau a creşte în lături) ca varza* = a se îngâmfa.

Rareori, întâlnim situaţii în care plantele sunt conotate pozitiv sau în care este vizată o situaţie contextuală, nemotivată de trăsăturile plantei: *a trăi ca în flori de măr* = a duce o viaţă fericită, lipsită de griji; *a se închina ca la un codru verde* = a se închina cu veneraţie, a omagia, expresie în care Stelian Dumistrăcel identifică „reflexele unor cutume arhaice, de factură dedrolatrică, întrucât bradul, în special, apare adesea, până târziu, în ipostază de arbore sacru" [*DER*, 2001: 105-106]; *a (o) nimeri ca nuca în perete* = 1. a proceda exact cum trebuie. 2. a-şi face o socoteală greşită, nepotrivită.

4.2. În ceea ce priveşte proiecţia comparativă în cazul structurilor în care apar nume de animale, aceasta numără mai multe tipuri de ocurenţe, cele mai multe dintre ele vizând transferul semantic de la domeniul sursă, animalier, la cel uman, având ca rezultat personificarea. Tiparele imagistice reprezentate cel mai bine sunt cele referitoare la animale domestice, în ordinea următoare (*cal/iapă, porc, câine, pisică/mâţă, bou, viţel, vacă, iepure, capră, ţap* ş.a), la care se adaugă altele cu care omul s-a întâlnit ocazional (*rac, şarpe, helgă, melc, scorpie, scoică* ş.a.). Relativ la comportamentul figurilor de stil în conversaţie, implicit şi al comparaţiei, Iuliana Chiricu făcea o observaţie interesantă legată de dependenţa situaţională a acestora, pornind de la o observaţie a Lilianei Ionescu-Ruxăndoiu, şi anume că „unele contexte funcţionează ca acte cu efect pozitiv asupra «imaginii individuale», iar alte contexte pot funcţiona ca «acte ameninţătoare pentru eul individual», [...] unele metafore şi comparaţii ce raportează umanul la domeniul animalier, de exemplu, nu sunt flatante pentru «faţa» emiţătorului şi a persoanei despre care se vorbeşte" [Chiricu, 2017: 28].

Dintre direcţiile de semnificare ale structurilor în discuţie, acestea vizează aspecte referitoare la:

- *abilităţi motorii* (agilitate, lentoare): *a fugi ca cerbul* = (a fugi) foarte repede; *iute ca racul* = încet; *a alerga (sau a fugi) ca un iepure* = a alerga (sau a fugi) foarte repede, a fi iute de picior; *Fierbe sângele în el ca într-o coajă de rac (mort)* = se spune despre un om lipsit de energie, fără vlagă;
- *simţuri (văzul)*: *a face ochi(i) mari (sau ca de bou)* = a se holba; *a se uita ca mâţa (sau pisica) în calendar* (pfm.) = a privi (la ceva) fără a pricepe nimic;
- *descrierea fizică: a se uita ca cânele-n urcior* (pop.) = a se uita chiorâş; *(slab) ca un câine* (pfm.) = foarte slab şi lipsit de vlagă; *a ajunge ca o scoică* = a deveni extrem de slab; *a fi ud (sau murat) ca un şoarece* (pfm.) = a fi foarte ud;
- *viziunea asupra existenţei (noroc, ghinion): a fi plin de noroc ca broasca de păr*; *a fi plin de noroc ca porcul de rapăn* = a fi foarte norocos;
- *stări fiziologice (foame, sete, somn): a înghiţi (sau a mânca) ca (sau cât) lupul* (pfm.) = a înghiţi sau a mânca mult şi cu lăcomie, cu varianta *a mânca cât (sau ca) un lup (sau cât patru, cât şapte, cât un turc din cei calici, ca o căpuşă, ca o lăcustă, ca un popă, ca diacul*

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

de pomene, de parcă n-a văzut fir verde) (pfm.) = a mânca mult şi cu lăcomie; *a bea (sau a mânca) ca o scorpie* = a bea (sau a mânca) foarte mult, cu lăcomie; *a fi sătul ca şoarecele în biserică* (reg.) = a fi foarte flămând; *a dormi ca mielul la oaie* (îvp.) = a dormi liniştit;

- *stări sociale (bogăţie, sărăcie): a trăi ca câinele la stână* = a trăi bine; *Negustor greu ca fulgul de apă (sau cu marfă de un leu)* sau *negustor de piei de cloşcă (sau de ploşniţă, de purici)* = negustor sărac, care face comerţ cu mărfuri mărunte, lipsite de valoare; *a trăi ca viţelul la oraş* = a duce un trai plin de lipsuri şi de greutăţi; *a trăi ca viţelul la curtea boierească* (Mun.) = a duce un trai îmbelşugat; *a fi calic (sau sărac) ca şoarecele bisericii (sau din biserică, în biserică)* (reg.) = a fi foarte sărac; *a fi gol ca şarpele (care şi-a lepădat pielea)* (pop.) = a fi dezbrăcat; a fi sărac;
- *stări psihice (supărare/tristeţe, bucurie, frică, aroganţă, viclenie, curiozitate, nedumerire, fericire, nefericire, mândrie, plictiseală, obrăznicia, instabilitate, răutate, laşitatea): a cunoaşte pe cineva ca pe un cal breaz* = a-l cunoaşte bine; *a fi ca un cal de dric* (fam; d. oameni) = a fi orgolios şi fără valoare; *a vorbi (cuiva) ca din spatele calului* = a vorbi (cuiva) cu aroganţă; *a fâţâi coada (ca vulpea)* (îvp.) = a se comporta într-un mod care denotă viclenie; *(a fi) fricos ca iepurele* = (a fi) foarte fricos; *Deştept (sau şiret) ca oaia (cu jug sau pe zăduf)* (dep.) = prost; *I se bate inima ca la un rac mort* = se spune când cineva este foarte speriat; *Fierbe sângele în el ca într-o coajă de rac (mort)* = se spune despre un om lipsit de energie, fără vlagă; *A şedea parcă i-a murit mireasa* (sau *parcă i-a murit vrabia din streaşină, parcă nu-i place mirele, parcă i-a căzut iapa din ham) ori a şedea ca găina între lemne* (pfm.) = a fi supărat; a fi tăcut; *a se vârî ca o şopârlă* (Mun.) = a se amesteca cu subtilitate în treburile altora; *(ca un) ţap* (sau rar, *gâscan, gânsac) logodit* (pop.) = se spune despre un om mândru şi fudul; *a se uita (la cineva) ca la urs* (pop.) = a privi pe cineva cu mare curiozitate, cu mirare; *a se împăca ca capra cu varza* (reg.) = a fi în relaţii proaste; a nu se putea înţelege unul cu altul; *a sta (sau a se uita, a rămâne) ca viţelul (sau ca vaca, boul) la poarta (pei la poartă) nouă* = a sta sau a se uita, a rămâne uimit, nedumerit, dezorientat, perplex în faţa unei situaţii noi sau neaşteptate, a nu putea să reacţioneze în nici un fel în faţa unei situaţii (noi sau neaşteptate); *a fi mâncat ca alba (sau iapa) de ham* (reg.) = a fi sătul, plictisit de ceva; *a petrece ca câinele în car* = a trăi rău; *a trăi ca câinii cu porcii* = a trăi foarte rău unii cu alţii; *a trăi ca lupul în (sau la) stână* (pop.) = a trăi rău; *a trăi ca lupul în pădure* (pop.) = a trăi fericit; *a da (sau a merge) înapoi (sau îndărăt ca racul sau ca racii) sau a-i spori ca la rac* = a-i merge rău; *a şedea parcă i-a murit mireasa (sau parcă i-a murit vrabia din streaşină, parcă nu-i place mirele, parcă i-a căzut iapa din ham)* ori *a şedea ca găina între lemne* (pfm.) = a fi supărat; a fi tăcut; *a şedea ca câinele nimănui* (pop.) = a fi lipsit de sprijin (moral sau material); *a trăi (sau a se înţelege, a se iubi etc.) ca câinele (sau ca şoarecele) cu pisica* = a fi în relaţii foarte rele unii cu alţii, a trăi rău cu cineva; *a se juca (sau a glumi) (cu cineva) ca mâţa (sau ca pisica) cu şoarecele* (fam.) = a-şi bate joc de cineva, ţinându-l într-o situaţie incertă; *a fi învăţat ca mâţa la lapte* (pop.) = a avea obiceiuri rele; *a da năvală ca porcul* = a fi foarte îndrăzneţ, a fi foarte nesimţit, a fi obraznic; *a sări ca muşcat de şarpe* (pfm.) = a reacţiona brusc; a se înfuria; *a tresări ca muşcat de viperă* = a tresări cu violenţă; *I se bate inima ca la un rac mort* = se spune când cineva este foarte speriat; *a spăla (sau a mătura) ca pisica* = a face o curăţenie superificială, a fi neglijent şi murdar; *a fi cu (sau a avea) casa în spinare ca melcul* = a nu avea domiciliu stabil; a se muta mereu; *a strivi (pe cineva) ca pe un (pui de) şarpe* (pop.) = a distruge (pe cineva) cu uşurinţă şi fără remuşcări; *a umbla ca şarpele*

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

după vitejii (pop.) = a se expune singur primejdiei; a căuta ceartă; *a se duce (ca) pe gura lupului* (pop.) = a dispărea cu repeziciune; *a se băga în vorbă ca măgaru-n ciorbă sau (rar) a se amesteca ca mărarul în bucate* (pfm.) = a interveni nepoftit în treburile cuiva; a participa nepoftit la o discuţie; *a se ascunde ca (în) gaură de şarpe* = a se ascunde într-un loc sigur;

- *competenţa de comunicare, în diferite forme de manifestare ale acesteia sau lipsa ei*: *a lătra (ca câinii) la lună (sau la stele, ori, rar, în vânt)* = a vorbi fără rost; a vorbi de rău; *a striga (sau a ţipa sau a se zvârcoli) ca din (sau în) gură de şarpe* (pfm.) = a striga (sau a ţipa sau a se zvârcoli) foarte tare; *a scoate (sau a striga) ca din gura şarpelui (sau ca din gură de şarpe) ori cât îl ţine (ori îl ia) gura* (pfm.) = a ţipa din răsputeri; *a tăcea ca porcul în popuşoi (sau în cucuruz)* = a păstra tăcere desăvârşită asupra unui lucru, mai ales când cineva se simte vinovat, a tăcea prefăcându-se că este preocupat de ceva foarte important spre a nu răspunde la aluzii sau la învinuiri directe;
- alte stări: *insistenţa: a umbla ca câinele surd la vânat* (pop.) = a se strădui zadarnic să realizeze ceva; *a se ţine (sau a se agăţa de cineva) ca scaiul de oaie* = a bate la cap pe cineva; *a roade pe cineva ca pe un picior de porc* = a bate pe cineva la cap; *a o ţine aşa (ca gaia maţul), a o ţine în... (sau într-un... ori tot într-o), a ţine maţ* = a persista în aceeaşi atitudine; *a se zbate ca peştele pe uscat (sau ca musca în pânza păianjenului)* = a face eforturi disperate pentru a ieşi dintr-un impas; *reuşita: a cădea în picioare ca pisica* = a ieşi cu bine din orice încurcătură; *a scoate (sau a scăpa) ca din gura lupului* (pfm.) = a salva un lucru aproape pierdut; a se salva dintr-o situaţie foarte grea.

În ceea ce priveşte etimologia, Cristinel Munteanu [2009: 280] propune câteva soluţii pentru două construcţii fixe comparative care aparţin bestiarului frazeologic românesc, pe care le semnalăm în continuare, datorită interesului pentru subiectul nostru de investigaţie: *a se lăsa pe tânjală*, „a lenevi", iniţial *a se lăsa ca boul pe tânjală*; *a se întoarce cu coada între picioare*, având la bază *a se întoarce ca câinele, cu coada între picioare*; *a se uita ca viţelul la poartă nouă*, expresie neînregistrată în dicţionare, a cărei formă a fost iniţial *a se uita ca boul la poartă nouă*, sau, în formă redusă, *a se uita ca boul*, substituirea termenilor *bou* cu *viţel* fiind pusă, de Stelian Dumistrăcel, pe seama experienţei boului, care nimereşte poarta casei, în cazul schimbării acesteia, faţă de viţel, care nu ar fi capabil de reuşită.

4.3. Potenţialul semantic şi creativ al acestor structuri se bazează, şi în cazul construcţiilor fixe comparative referitoare la păsări, pe proiecţia unor repere comune, cunoscute de utilizatori, numărul termenilor comparaţi, mai mare decât în cazul plantelor, trimiţând în special la păsări sălbatice (*cioară*, *cuc*, *ciocârlie*, *ţarcă*, *huhurez*, *prigorie*, *pupăză*, *păun*): *a auzi în gură ca cucii* (reg.) = a nu înţelege nimic când cineva e beat; *a sta înfipt ca cioara în par* = a fi încrezut; *a face treabă (sau slujbă) ca corbul* (d. oameni) = a nu se ţine de cuvânt; a nu fi de nici un ajutor; *a se da în laţ ca cioara* = 1. a intra orbeşte într-un pericol. 2. a-şi face mendrele, dar a o păţi. 3. a lucra fără tragere de inimă; *a se cucuia ca un ciocârlan* = a se mândri; *Ducă-se (sau ducă-s-ar) învârtindu-se ca ciocârlia* = ducă-se să nu se mai întoarcă; *a da din gură (sau cu gura) ori a-i umbla (sau a-i merge, a-i toca) (cuiva) gura (ca o meliţă, ca o fofează, ca o moară stricată, ca o pupăză)* = a vorbi repede şi fără întrerupere; a flecări; *a sta ca un huhurez (sau ca huhurezul)* (pfm.) = a sta singur, părăsit; a avea insomnii; *a se da (ca cioara) în laţ (sau laţe, leţe) sau a se alinta ca cioara în laţ (laţe, laţi)* = a face mofturi; a munci fără elan, fără energie; *a mânca ca o pasăre (sau ca o vrabie)* (pfm.) = a mânca puţin; *a sta (sau a şedea, a se simţi) ca cioara în par (şi găina în lemne)* = a se afla într-o situaţie foarte neplăcută; *a trăi (sau a se iubi, a se giugiuli) ca porumbeii (sau ca doi) porumbei* = a trăi în dragoste şi bună înţelegere unii cu alţii;

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

a se usca ca prigoria = a slăbi; *a-şi umple cuibul ca pupăza (sau ca o pupăză)* = a fi murdar; *a-i umbla (cuiva) gura ca la (o) ţarcă (sau ca la ţărci) sau a vorbi ca o ţarcă* = a vorbi mult şi fără rost; *a sta ca ţarca în par* = a fi gata de plecare; *Sare ca ţarca din par în par* = se zice despre cineva care n-are astâmpăr; *a se îmbrăca (sau a se împodobi) ca un păun* = a se lăuda cu meritele altora.

Dintre păsările care se regăsesc în universul casnic omului, acestea (*găină*, *curcă*, *curcan*): *a fi (sau a sta, a umbla) ca o curcă plouată (sau beată)* (pfm.) = a fi (sau a sta, a umbla) abătut, dezorientat, zăpăcit; *a sta (sau a umbla) ca o găină plouată* = a fi trist, descurajat, abătut; *a fi ca găina cu ou* = a nu-şi găsi locul; *a sta (sau a trăi) ca puiul în găoace* = a sta sau a trăi izolat; *a muri ca puiul de găină* = a muri repede, fără chinuri; *a sta (sau a şedea) ca găina (sau curca) în lemne* (Mol.) = a fi posac (d. oameni), a fi tăcut; *a petrece ca găina la moară* = a trăi bine, a avea un trai îmbelşugat; *a se umfla în pene ca un curcan* = a-şi da aere.

Rareori întâlnim şi asocieri neaşteptate de termeni, care pun în relaţie termeni nespecifici imaginarului tradiţional: *a învăţa păsăreşte sau ca papagalii sau papagaliceşte* = a învăţa cuvânt cu cuvânt, fără a înţelege în profunzime; *a vorbi ca papagalul (sau ca un papagal)* = a reproduce mecanic spusele altuia.

4.4. Accentuarea unor particularităţi se face, şi în cazul structurilor în care regăsim un nume de insecte, prin suprimarea unor trăsături sau prin contrast, registrele de utilizare fiind, şi în cazul acestor construcţii fixe, diferite (popular, regional ş.a.): *a mânca ca o căpuşă* (pop.) = a mânca mult; *a fi ca o căpuşă* (pop.) = a fi umflat; *a fi harnic ca o furnică* = se spune despre un om foarte muncitor; *a se prăsi ca furnicile* (pop.) = a se înmulţi foarte repede şi în număr mare; *a mânca ca o furnică (sau ca furnicile)* = a mânca foarte puţin; *a fi ca viespea (sau ca o viespe)* = a fi neastâmpărat (şi agresiv); *a înţepa ca viespea (sau ca o viespe)* = a se exprima în termeni caustici; a fi rău de gură; *a cânta ca viespea* (reg.) = a cânta cu voce ascuţită; *a trăi (sau a se deprinde) ca viermele în hrean* = a se obişnui cu o viaţă amărâtă, plină de privaţiuni; *Umblă ca un roi fără matcă* (înv.) = se spune despre o persoană cam zăpăcită, care umblă pe drumuri fără nici un scop; *a fi (gras) ca un ţânţar* = a fi slab la trup; *a da strechea în cineva sau a lovi (ori a apuca, a împinge pe cineva strechea) sau a fugi ca (apucat) de streche* = (d. oameni) a da semne de nelinişte; a fugi orbeşte, fără motiv aparent; a se purta ciudat, dând semne de nelinişte, de agitaţie nemotivată; a înnebuni; *a cădea ca musca-n strachină* (reg.) = a nimeri undeva într-un moment nepotrivit; a o păţi; *ca un roi fără (de) matcă* = dezorientat; *a mânca ca omizile* (pfm.) = a mânca foarte mult; *a fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede; *a se arde ca musca la lumânare* (pop.) = a se înşela; *a cădea (a se băga, a se lovi, a pica, a se potrivi) ca musca-n lapte* (pop.) = a fi inoportun.

4.5. Relativ la actualizarea funcţiei expresive, se remarcă, în cazul structurilor fixe comparative faptul că puternica notă subiectivă, în directă legătură cu implicaţiile comunicaţionale ale actanţilor, depăşind, în acelaşi timp, simplul act de comunicare între aceştia, se concretizează în exprimări cu sensul de superlativul absolut: *Negru ca (pana) corbului* = foarte negru; *a se face (sau a se înroşi) ca (sau cum e) gotca* = a se face foarte roşu; *negru ca (pana) corbului* = foarte negru; *a fi sărac ca cucu* (pop.) = a fi foarte sărac; *a se scula ca huhurezii* = a se scula foarte devreme dimineaţa; *a mânca ca prigoria* = a mânca foarte puţin; *a-i merge (cuiva) gura ca pupăza* = a vorbi mult; *a şedea ca cioara-n par* (pop.) = a fi foarte grăbit; *a fi îmbrăcată ca cucu-n pene* (pop.) = a fi frumos îmbrăcată; *(a fi) fricos ca iepurele* = (a fi) foarte fricos; *(slab) ca un câine* (pfm.) = foarte slab şi lipsit de vlagă; *a alerga (sau a fugi) ca un iepure* = a alerga (sau a fugi) foarte repede, a fi iute de picior; *a trăi ca viţelul la oraş* (pop.) = a trăi foarte rău; *a da năvală ca porcul* = a fi foarte îndrăzneţ, a fi foarte nesimţit, a fi obraznic; *I se bate inima ca la un rac mort* = se spune când cineva este foarte speriat; *a fi plin de noroc ca porcul de rapăn* = a fi foarte norocos; *a ajunge ca o scoică* = a deveni extrem de slab; *a bea (sau a mânca) ca o scorpie* = a bea (sau a mânca) foarte mult, cu lăcomie; *a fi ud (sau murat) ca un*

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

şoarece (pfm.) = a fi foarte ud; *a fi sătul ca şoarecele în biserică* (reg.) = a fi foarte flămând; *a fi calic (sau sărac) ca şoarecele bisericii (sau din biserică, în biserică)* (reg.) = a fi foarte sărac; *a fi harnic ca o furnică* = se spune despre un om foarte muncitor; *a se prăsi ca furnicile* (pop.) = a se înmulţi foarte repede şi în număr mare; *a mânca ca o furnică (sau ca furnicile)* = a mânca foarte puţin; *a mânca ca omizile* (pfm.) = a mânca foarte mult; *a fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede; *alb ca (sau cum e) helgea* = foarte alb; alb strălucitor.

5. În ceea ce priveşte discursul jurnalistic, remarcăm faptul că de cea mai bună reprezentare se bucură specia animalieră. De altfel, referindu-se la imaginarul violent al românilor, Ruxandra Cesereanu remarca faptul că „*bestiariu* prin animalizarea adversarului" este cel de-al patrulea registru întâlnit pe scena mediatică românească, unde „pentru a acorda acestui registru o contextualizare adecvată, injuratorii propun, de asemenea, o spaţializare anume: o fermă, junglă, ogradă unde aceste animale mişună, grohăie, se zvârcolesc. Şi sunt arătate cu degetul de către cei rămaşi încă oameni, nemetaforizaţi, adică" [Cesereanu, 2004: 9].

Redăm, mai jos, câteva exemple extrase din paginile ziarului Academia Caţavencu (2000-2011), ce reprezintă titluri de articole, în care apar enunţuri repetate:

- *Stăpâne, stăpâne, îţi cheamă ş-un câine în judecată* (AC, nr. 49/2006/p. 6), *Căpşune, căpşune, mai cheamă ş-un câine!* (AC, nr. 24/2008/p. 29), *Stăpâne, stăpâne îţi cheamă şi-un câine-lup* (AC, nr. 41/2008/p. 22).
- *Câinele la nevoie se cunoaşte* (AC, nr. 49/2008/p. 20); *Din bucata mea de câine, aş hrăni un om şi-o pâine* (AC, nr. 8/2006/p. 6), *Din bucata mea de câine am mâncat un om cu pâine* (AC, nr. 5/2011/p. 24), *Cu bucata mea de pâine am schimbat o viaţă de câine* (AC, nr. 13/2011/ p. 6); *Câinele, cel mai bun baston al omului* (AC, nr. 21/2006/p. 6), *Câinele, cel mai bun pieton al omului* (AC, nr. 40/2006/p. 6), *Câinele cel mai bun prieten al bugetului* (AC, nr. 8/2009/p. 8), *Câinele cel mai bun prieten al pomului* (AC, nr. 10/2000, p. 12); *Lupul-şi schimbă jeep-ul, dar clienţii ba* (AC, nr. 5/2002/p. 8), *Lupu-şi schimbă directorii, dar năravul ba!* (AC, nr. 39/2005/p. 3), *Lupu-şi schimbă extensiile, dar năravul ba* (AC, nr. 15/2006/p. 18*), Lupu-şi schimbă părul, da' scorpionul ba* (AC, nr. 7/2008/p. 24), *Lupu-şi schimbă părul, dar numele ba* (AC, nr. 14/2008/p. 6); *Când pisica nu-i acasă, pâinea se joacă pe masă* (AC, nr. 22/2002/p. 17), *Când şoarecii nu sunt acasă, pisica vorbeşte la telefon* (AC, nr. 33/2001/ p. 12); *Dan Ioan Popescu umblă cu cioara destituită* (AC, 35/2001/ p. 7), *Prinşi cu mâţa-n Bac* (AC,nr. 27/2007/p. 6), *L-au prins cu mâţa-n afrodiziac* (AC, nr. 8/2002/p. 13), *Ce naşte din cioară, pisica mănâncă* (AC, nr. 28/2010/p. 6).

Relativ la structurile comparative aparţinând discursului repetat în care apar termeni din registrul animalier, remarcăm faptul că cele mai multe sunt mai ales de factură cultă, fără a exclude şi prezenţa celor populare, iar acestea pot contribui, după cum afirma Andrei Pleşu, la configurarea unei imagini relevante pentru starea unei naţiuni: „a identifica pe stradă, la televizor sau pe scena politică specii diferite de animalitate nu mai este [...] o operaţiune ofensatoare, ci o modestă operă descriptivă. Iei notă, pur şi simplu, de ambianţă" [Pleşu, 2004: 15]:

- *Trecut-au banii, ca Nouri lungi pe şesturi* (AC, 35/2001/ p. 7), *Trecut-au anii univesitari ca nouri lungi pe şmenuri* (AC, nr. 36/2003/p. 7), *Trecut-au legile ANI ca nouri lungi pe şesturi* (AC, nr. 22/2007/p. 32), faţă de versul eminescian „Trecut-au anii ca nouri lungi pe şesuri";

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

- *Ce-i rival ca valul trece* (AC, nr. 15/2002/p. 10), *Ce e palmier ca valul trece* (AC, nr. 20/2002/p. 20), *Ce e Medieval ca valul trece…* (AC, nr. 21/2007/p. 16), *Ce e val, ca valul trece, dar caşcavalul o să-l înece* (J, nr. 35/2008/p. 3), faţă de *Ce e val, ca valul trece*.

Concluzii

Mecanismul comparaţiei, definit ca proces de interacţiune, antrenează expresii în care valenţele semantice şi pragmatice care uşurează operaţia de traducere şi de interpretare a mesajului din partea locutorului vizează direcţii de transfer care se realizează, după cum văzut în exemplele analizate, de cele mai multe ori de la abstract spre concret, componenta imagistică dominantă fiind specia animalieră, urmată de plante, păsări, insecte. În ceea ce priveşte convocarea lor în conversaţia curentă, aceasta este motivată de familiaritate, accesibilitate, iar în discursul public, în interacţiunea comunicaţională controlată, dirijată, reinterpretarea structurii este un indiciu al conştientizării şi asumării unei responsabilităţi publice.

BIBLIOGRAFIE

Aristotel, 2004: Aristotel, *Retorica*. Fragmente sau tratate, ediţie bilingvă, traducere, studiu introductiv şi index de Maria-Cristina Andrieş, note şi comentarii de Ştefan-Sebastian Maftei, Bucureşti, Editura Iri.

Cesereanu, 2004: Ruxandra Cesereanu, *Imaginarul violent al românilor*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Coteanu, 1973: Ion Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii* române, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Pleşu, 2004: Andrei Pleşu, *Obscenitatea publică*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Articole:

Brăescu, 2017: Raluca Brăescu, „Construcţii comparative în limba română veche", în *Diacronia*, 6, ISSN 2393-1140, 30 septembrie 2017, A92, p. 1-8, disponibil la adresa: http://www.diacronia.ro/ro/journal/issue/6/A92/ro

Chiriciu, 2017: Iuliana Chiriciu, „Figurile de stil în conversaţiei*",* în *Analele Universităţii din Bucureşti.* Limba şi literatura română*,* LXVI, 2017, p. 19-39, disponibil la adresa: http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A28427/pdf

Coşeriu, 2000-2001: Eugeniu Coşeriu, „Creaţia metaforică în limbaj", în *DACOROMANIA*, serie nouă, V–VI, 2000–2001, Cluj-Napoca, p. 11-33, disponibil la adresa: http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2000-2001_1.pdf

Coşeriu, 1992: Eugeniu Coşeriu, „Prelegeri şi conferinţe", în *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, Tomul XXXIII, 1992-1993, Editura Academiei Române, Iaşi, 1992.

Hîrbu, 2007: Stella Hîrbu, „Structuri comparative metaforice cu elementul *ca*", în *STUDIA UNIVERSITATIS*, Revistă Ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, Seria Ştiinţe Umaniste, nr. 10 / 2007, ISSN 1811-2668, ISSNe 2345-1009, p. 120-121.

Munteanu, 2009: Cristinel Munteanu, „Expresii idiomatice româneşti referitoare la regnul animal. Precizări etimologice", în *Analele Universităţii „Dunărea de Jos" din Galaţi*. Fascicula XXIV. Lexic comun / lexic specializat, II, Editura Europlus, Galaţi, 2009, p. 280.

Olawsky, 1989: E. Duane Olawsky, „The lexical semantics of comparative expressions in a multi-level semantic processor", in *27th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 1989, p. 169-176, disponibil la adresa: http://aclweb.org/anthology/P89-1021

Pânzaru, 2008: Rodica Pânzaru, „Metafora şi comparaţia – forme diferite de interpretare", în *STUDIA UNIVERSITATIS*. Revistă Ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, Seria "Ştiinţe umanistice" Lingvistică şi Literatură, 2008, nr.10 (20), ISSN 1857-209X, p. 143-149, disponibil la adresa: http://studiamsu.eu/wp-content/uploads/31-p143-149.pdf

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)

Zafiu, 2006: Rodica Zafiu, „Observaţii asupra construcţiilor comparative în limba română", în *RESTITUTIO*, 2006, p. 215-222, disponibil la adresa: http://restitutio.bcub.ro/bitstream/123456789/351/1/constructii_comparative.pdf

Dicţionare:

MDA, 2002: *Micul dicţionar academic*, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan", Bucureşti, Academia Română.

DSL, 2001: Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira.

DTL, 1970: Emil Boldan (coordonator), Mircea Anghelescu, Emil Boldan, Margareta Iordan, Ion Oana, Pavel Ruxăndoiu, *Dicţionar de terminologie literară*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, p. 83-84.

MDE, 2012: Marin Bucă, *Marele dicţionar de expresii*, Bucureşti, Editura Meteor Press.

DER, 2001: Stelian Dumistrăcel, *Dicţionar de expresii româneşti „Până-n pânzele albe"*, Iaşi, Editura Institutul European.

BDD-A30177 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:04 UTC)